

Fodor Sándor „Netti”¹
(1922–2004)

„Csak nem tudják esztet muzsikálni, csak én, senki a világon. [...] Me azok, akik muzsikáltak, azok kihaltak.”
(Fodor Sándor „Netti”)

12. Fodor Sándor „Netti” (1922–2004)

¹ Megjelent 2005-ben a kolozsvári *Művelődés* folyóirat LVIII. évfolyamának második, februári számában (13–14. oldal), majd a bánffyhungyadi *Kalotaszeg* folyóirat XVI. évfolyamának első számában (9–10. oldal).

2004. október 22-én, péntek koradélután a kisbácsi temetőbe tartó, több száz fős gyászmenetben felöltött emlékezetemben egy 1995 novemberében, a mérai Berki Ferenc „Árus” cigánymuzsikus temetésén Netti Sanyi bácsi szájából elhangzott kérdés: „Engem ki fog kikísérni, ha mindegyikünk elmegy?” Elnézve, de főleg hallgatva a halottaskocsit kísérő, kolozsvári vendéglőkben muzsikáló cigányzenészeket, rádöbbsenhettem a kérdés jogosságára: a hagyományos kalotaszegi hangszeres népzene utolsó nagy prímását a saját mércéjével mérve már nem volt ki kikísérje a temetőbe...

Fodor Sándor „Netti” 1922. április 2-án született a Kolozs megyei Gyáluban, cigánymuzsikus családban. Édesapja, Zágor (vagy Zágos) „Mácsuj” Samu prímás volt, a szintén zenészcsaládból származó, szucsági születésű édesanyját Fodor Nettinek hívták. Mivel szülei igen hamar elváltak – hivatalosan nem is voltak összeházasodva –, Fodor Sándor egészen kicsi gyerekként Szucságba került, az édesanyja családjához, így örökölte a családnevet, majd később – ragadványnevként – édesanyja keresztnévét.²

Hegedűt először hat éves korában adtak a kezébe, amikor az anyai nagyapja, a brácsás Fodor János elkezdett vele foglalkozni. De kisgyerekek korában tanult az édesapjától is muzsikálni, minderre így emlékezett vissza:

„(Ki tanította, szóval ki volt az első, akitől tanult?) A... nagytatámmal. (A brácsás nagytata.) Igen. Ő... (S oda nyomta a hangszert a kezébe, s...) Ide, na muzsikálj, s’ miko nem muzsikáltam úgy, (ahogy)... vette a csupor vizet, és leöntött. »Te!« S akko úgy ni megszeppentem, tudod me... (Nevet.) észrevettem. »Vigyázz te, mi, mi csinálsz, te, me...« Sa úgy, úgy... De, na osztán mondjam el neked(!), hogy, ez a nagytatám’ (Igen?) és a nagymamámnál votam, de jött apám. Me Szucság és Gyalu ottan a keresztül... (A hegy, a hegyen keresztül, igen.) Keresztül kell menni a hegyen, és má’ (Igen.) ott van Gyalu. Jött’, még sokszor is jött muzsikálni, fogadták a szucságiak és muzsikált, s miko vége vot a muzsikálásnak, vagy miko nem is muzsikált, jött utánam, s vitt. Szeretett apám éngemet, szeretett. Má kilenc’ éves votam, má akko má(r) tudtam úgy e(g), egy pár csárdást muzsikálni.”³

² Egyes lejegyzésekben ragadványnevét egy t-vel írják („Neti”), valószínűleg a név eseti kiejtése miatt.

³ Részlet egy Kisbácsban, 2000. december 18-án készült beszélgetésünkből.

Kilenc évesen „már tudott egy pár csárdást muzsikálni”, tizenkét éves korában már muzsikált a „kicsi táncba”, meg az ünnepeken. Első – s egész életében egyik kedvenc – brácsása a szintén gyalui születésű, de kolozsi származású Sztojka János volt, kisbőgőn pedig a szucsági Antal Lajos kísérte. Közben az édesanyja férjhez ment Magyargyerőmonostorra egy brácsáshoz, így „zenei tanulmányait” Felszegen folytatta, ahol a lehető legjobb kezekbe került: egy másik brácsás nagybátyja, „Bunyi” József, tagja volt a kor egyik leghíresebb kalotaszegi prímásának, a bánffyhunyadi, „Balkezes” id. Varga Ferenc „Csipás” zenekarának. Az öreg „Csipás”, megismervén brácsása tehetséges unokaöccsét, tanítványának fogadta, és együtt tanította a vele egykorú nagyobbik fiával, ifj. Varga Ferencel. (A közös tanulás és barátság eredményeképpen a két fiatal cigányprímás a következő évtizedekben igen sokat és szívesen muzsikált együtt.)

A második bécsi döntés Magyargyerőmonostort Romániának hagyta, ezért az ifjú Fodor Sándor a háborús katonai szolgálat elől visszaszökött Szucságba, amelyik akkor Magyarországhoz tartozott:

„...me má miko bėjöttek a, a’ a magyarok, (*Igen.*) én ott túl votam, akko má kellett vona, hogy menjek katonának a rományoknál, bé is votam sora, so, sorozva, hogy menjek a katonának, hogy legyek ott katona, és akko az én mostohaapám’ o(ly)an koncséntrált vot, hogy is mondjam. (*Igen.*) Be vot vive katonának. (*Igen.*) És akko há, hazajött... három, négy nap rá, és akko azt mondta, »na, mi itt, itt vagyunk az egészen«. Itt van, itt van, hazajött, Ja, Janinak hívták. Itt van Jan... mostohaapád, Jani bátyád, és... itt vagy te is, mos(s) megyünk keresztül. Megyünk haza. (*S átmen, s átmentek?*) Megyünk, me Szucságba van nekünk lakásunk is, megyünk Szucságba. És ott átjöttünk. Átszöktük a határt, de a, a, a... gránicerek úgy votak a... az örök’ (*Igen?*) nagyon üsmertek, me én muzsikáltam nekik, jártak a házunkhoz! (Nevet.) Üsmertek, ők segítettek, hogy a cucunkat áthozzuk.”⁴

A háború végén, a visszavonuló magyar csapatokkal megjárta a mai Magyarország területét is. 1945-ben tért vissza Szucságba, ahol megismerte és elvette első feleségét, a szucsági román disznópásztor leányát. Egy ideig fűtőként dolgozott a kardosi kötőrő malomban,⁵ viszont a mun-

⁴ Részlet az említett beszélgetésünkből.

⁵ Kardos a Kisbács és a kolozsvári Kerekdomb közötti, valamikori önálló településnek a neve.

kahelyén elsősorban a vállalat népi zenekarának tagjaként működött:

„Én, én ott vótam füttő! És... Ott votam fütő és... azér... tettek éngemet, min, de nem vótam meg, lekalifákálva, (*Igen.*) csak tettek olyan könnyű szolgálatra, hogy tudjak muzsikálni. Nem tettek nehéz munkára.”⁶

1960-ban, miután elvált, Egeres Gyártelepre költözött, itt ismerkedett meg második feleségével, és itt született egyetlen fia is, ifj. Fodor Sándor „Netti”, akiből szintén primás nevelt. Folyamatos költözködéseinek 1977-ben lett vége, amikor sikerült Kisbács központjában házat vásárolnia és családjával odaköltöznie. Ezekben az években teljesedett ki primásként hírneve, s noha saját, családban szerveződő zenekara sohasem volt, több bandának lett állandó tagja.⁷

Fodor Sándor „Netti” mozgalmas cigánymuzsikus életpályáját meghatározta pályatársaihoz mérten kivételesen hosszú élete és nagyfokú fizikai és szellemi mobilitása. Abban a korszakban született és nevelkedett, amikor a hagyományos hangszeres népzene még virágkorát élte, abban a korszakban volt érett felnőtt, amikor ezt a tanult tudását kamatoztathatta, de – mivel egy jó cigánymuzsikus szűkebb-tágabb, különböző etnikumú közössége zenei igényének teljes körű kielégítésére törekszik – felvállalta az újabb divathullámokat is, és végül abban a korszakban öregedett meg, amikor az új zenei ízlésvilág gyökeresen átalakította Kalotaszeg zenei kultúráját. Élete egyik nagy, többször emlegetett fájdalma, hogy tanúja volt zenésztársadalma, generációja kihalásának, tudatában volt annak, hogy ő az utolsó. Ugyanakkor szakmailag és emberileg sikeres és kiteljesedett életet mondhatott a magáénak, intelligens emberként – pályatársai többségétől eltérően – mindig is jól kezelte anyagi helyzetét. Csodálták virtuóz és tiszta hegedűjátékát, szinte kimeríthetetlen zenei repertoárját, szereték szolgálatkész, közvetlen és humoros modorát, nyitott életvitelét, így mindig sikerült kivívja hallgató közönsége tetszését és tiszteletét.

A hagyományos kalotaszegi cigányzenész életmódot élő Fodor Sándor, az amúgy is nagyfokú társadalmi mobilitásáról ismert vidék legmobilisabb személyei közé tartozott.⁸ Muzsikált Kalotaszeg szinte valamennyi településén (még a havasi mócoknak is), majd az 1980-as évektől, a

6 Részlet az említett beszélgetésünkből.

7 Így például sokat muzsikált együtt a bogártelki Czilikákkal és a mérái Árusokkal.

8 Nagyfokú mobilitása az állandó újítás irányába a mindennapi életben is kimutatható: például neki volt először Szucságban motorbiciklje és tévékészüléke.

táncházmozgalom „sztár-adatközlőjeként” megfordult erdélyi és magyarországi táncházakban, néptánc táborokban, de járt Nyugat-Európa több államában, illetve többször az Amerikai Egyesült Államokban. Maga sem tudta felsorolni, hogy hány zenésszel muzsikált együtt, hegedűjátékát hatalmas mennyiségű gyűjtés, több kiadott hanglemezzel és filmfelvétellel őrizte. 1998-ban a Magyar Kulturális Örökség Minisztere a Népművészet Mestere címmel tüntette ki. És mindezen szakmai siker és anyagi megbecsülés ellenére egyforma lelkesedéssel és kedvvel tudott muzsikálni a New York-i *Metropolitan*-ban, a bodonkúti vagy szucsági bálban, az inaktelki vagy mérai lakodalomban, a budapesti vagy kolozsvári táncházban. Értelmes ember lévén érezte a különbséget a helyszín és a közönség viszonylatában, viszont az igazi nagy muzsikusokhoz méltóan sohasem tett különbséget a zenei előadásmódban.

Élete utolsó évtizedeiben tanítványok százaival foglalkozott, a maga egyszerű, de szívből jövő pedagógiai módszertanával: kivel saját otthonában, kivel a különböző táncseményeken, táborokban, kivel az együttműködés folyamatában. Ahogy öregedett, szokásává vált egy-egy táncrend behúzása után elkiáltani magát: „Száz évig!” Közel volt... Nyugodj békében, Sanyi bácsi!